

BENNO TESCHKE

1648 Söylencesi

Sınıf, Jeopolitik ve Modern
Uluslararası İlişkilerin Kuruluşu

2. BASKI

♥ can
inceleme

Çeviri: BÜLENT ŞİMŞEK

BENNO TESCHKE
1648 SÖYLENCESİ
SINIF, JEOPOLİTİK VE MODERN
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KURULUŞU

The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations,
Benno Teschke

© 2009, Benno Teschke

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu kitabın ilk baskısı 2009 yılında Verso Books tarafından yapılmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2017

2. basım: Ekim 2017, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Editör: Kaan Durukan

Düzeltili: Burçak Başpınar, Ebru Aydın

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3530-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750735301

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

BENNO TESCHKE
1648 SÖYLENCESİ
SINIF, JEOPOLİTİK VE MODERN
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KURULUŞU

İNCELEME

İngilizce aslından çeviren

Bülent Şimşek

BENNO TESCHKE, Kuramsal yaklaşımlarla ilgilenen genç kuşak araştırmacılarından olan Benno Teschke Alman kökenli, İngiltere’de yaşayan bir biliminsanıdır. Çalışma alanları arasında Marksizm, uluslararası ilişkiler kuramı, tarihsel sosyoloji, eleştirel teori ve Alman siyasal düşüncesi sayılabilir. Teschke, Sussex Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde görev yapmaktadır.

BÜLENT ŞİMŞEK, 1977’de Antalya’da doğdu. İÜ, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi; Bilgi Üniversitesi, Tarih Bölümü’nde araştırmalar yaptı. Beş yıl boyunca Macaristan’da, Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), Türkoloji Kürsüsü’nde Türkçe dersi verdi; bu dönemde Macarca öğrendi. Çeşitli alanlarda yaptığı mesleki çevirilerin yanı sıra István Fekete’nin *A koppányi aga testamentuma* (Koppány Ağasının Vasiyeti) adlı romanını Türkçeye çevirdi; ancak eser henüz yayımlanmadı. Trakya Üniversitesi’nde Türk Dili üzerine yüksek lisans yapan Bülent Şimşek, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yapıyor; dil öğretimi ve grupların çeşitli faaliyet alanlarında bilgilendirilmesinin yanında seminer ve organizasyonlar da düzenliyor.

Für meinen Vater

(Babam için)

İçindekiler

Teşekkür.....	17
Giriş.....	19
1648 Söylencesi.....	19
Temel Kuramsal Görüş	27
Görüşün Yapısı	29
1 MODERN DEVLETLER DÜZENİNİN KÖKENLERİ VE EVRİMİ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMINDAKİ TARTIŞMA	
1. Giriş: Yapıdan Tarihe.....	37
2. Yapısal Yeni-Gerçekçilik.....	38
Kenneth Waltz: Uzun Ömürlü Bir Yapı Olarak Tarih.....	38
3. Gerçekçiliğin Tarihselleştirilmesi.....	42
1. Robert Gilpin: Rasyonel Seçim Olarak Düzenlerin Değişimi	42
2. Stephen Krasner: Westphalia'yı Baltalamak, Anarşiyi Geri Getirmek	56
4. Yapılandırmacılığın Tarihselleştirilmesi.....	58
John Gerard Ruggie: Mülkiyet Hakları, Bilimsel Bilgiler (Epistemeler), Durumsallık.....	58
5. Yeni-Evrimsel Tarihsel Sosyoloji	65
Hendrik Spruyt: Toplumsal İttifaklar, Kurumsal Çeşitlilikler ve Yeni-Evrimsel Ayıklanma.....	65
6. Yeni-Marksist Uİ Kuramı	75

Justin Rosenberg: “Yapısal Süreksizlik” Olarak Modernite ve Süreç Olarak Modernite.....	75
7. Sonuç: Modern Uluslararası İlişkilerin Kurulmasıyla İlgili Yeni Bir Kurama Doğru.....	79
2 AVRUPA ORTAÇAĞ’I İÇİN BİR JEOPOLİTİK İLİŞKİLER KURAMI	
1. Giriş.....	83
2. Feodal Toplumda İktisadi ve Siyasal Arasındaki İlişki	87
1. Weber, Marx’a Karşı: Hükmetme Biçimine Karşı İktisat Dışı Zor.....	87
2. Üretim Mantığından Sömürü Mantığına.....	94
3. Feodalite Bağlamında Yapı-Özne Sorunu	100
1. Koşullu Mülkiyet (Yapı) Olarak Lordluk [Beylik]....	100
2. Çelişkili Kendini Üretme Stratejileri (Öznelik).....	102
3. Siyasal Birikime Dayalı Bir “Savaş Kültürü”.....	105
4. “Uluslararası” Ortaçağ Kurumlarının Bir Görüngübilimi... 106	
1. “Ortaçağ Devleti”nin Parsellenmiş Egemenliği	106
2. Ortaçağ Ülkesinin ve Sınırlarının Siyasal İktisadı	111
3. Savaş ve Barış: Yasal Bir Çözüm Olarak Ortaçağ Kan Davası	114
5. Feodal “Uluslararası Düzenler”: Anarşiden ve Hiyerarşiden Ötesi.....	117
1. Banal, İçsel ve Toprak Sahipliği	118
2. Koşullu Hiyerarşi, Kişiselleşmiş Anarşi, Sınırlar İçeri Anarşi	119
6. Sonuç: Jeopolitik Düzenler ve Toplumsal Düzenler	122
3 ORTAÇAĞ’DA ÇOK OYUNCULU BİR AVRUPA’NIN KURULUŞU	
1. Giriş: Hiyerarşiden Anarşiye.....	124
2. Karolenj İmparatorluğu.....	129
1. Frank Devletinin Mirasa Dayalı Doğası.....	129
2. Franklarda İkili Toplumsal Mülkiyet İlişkileri.....	131
3. Frank “Siyasal Birikimi”	133

3. İmparatorluk Hiyerarşisinden Feodal Anarşiye Geçişin Açıklaması	135
1. Karolenj İmparatorluğu'nun Çöküşü	135
2. 1000 Yılındaki "Feodal Devrim" ve Banal Rejimin Yükselişi.....	138
4. Yeni Bir Sömürü Yöntemi.....	141
1. Yağmacı Beylik ve Serfliğin Yükselişi.....	141
2. Askerî Yenilikler ve Şövalye Sınıfının Kökenleri	143
3. Soyluların Mülkiyet Algısındaki Değişimler ve Soylu Erkek Çocuk Fazlalığının Ortaya Çıkışı.....	145
4. Doğanın Fethi – Halkların Fethi.....	146
5. Jeopolitik Birikim Olarak Bunalım Sonrası Feodal Genişleme (On Birinci Yüzyıldan On Dördüncü Yüzyıla Kadar)	152
Ara Söz – Nüfusun Artması ve Kentlerin Yeniden Canlanması	153
1. Genişleme Tarzları: Toplumsal Olarak Bileşik ve Jeopolitik Olarak İstikrarsız Kalkınma.....	155
2. İspanyol <i>Reconquista</i> 'sı.....	158
3. Cermen <i>Ostsiedlung</i> 'u.....	160
4. Papalık Devrimi ve Haçlı Seferleri	162
5. Norman Fethi ve Tekil (Üniter) İngiliz Devlet Yapılanması.....	165
6. Fransa: Capet "Nüfuz Alanı Devleti"nden Krallığın Gücünü Pekiştirmesine.....	168
6. Sonuç: Ortaçağ'da Çok Oyuncululuğu Bir Avrupa'nın Kuruluşu.....	172
4 177 MODERNİTEYE GEÇİŞLER VE GEÇMEMELER: KARŞIT PARADİGMALARIN BİR ELEŞTİRİSİ	
1. Giriş: Batı'nın Yükselişi mi?.....	177
2. Jeopolitik Rekabet Modeli	179
1. Devlet Yapılanmasının Askerî Mantiği	180
Ara Söz – Michael Mann: Kuramsal Çoğulculuk, Tarihsel Durumsallıklar	185

2. Modernite mi? Hangi Modernite? Jeopolitik Rekabet Modelinin Bir Eleştirisi.....	187
3. Nüfus Modeli.....	195
4. Ticarileşme Modeli.....	198
1. Le Monde Braudelien: Capitalisme Depuis Toujours [Braudel'in Dünyası: En Başından Beri Kapitalizm]....	198
Ara Söz – Giovanni Arrighi: Flemenk Hegemonyası Altında Westphalia	204
2. Ticarileşme Modelinin Bir Eleştirisi	209
5. Kapitalizm, Modern Devlet ve Modern Devletler Düzeni: Çözümler ve Sorunlar	212
1. Bir Üretim İlişkisi Olarak Kapitalizm.....	212
2. Kapitalizm ve Modern Devlet	217
3. Kapitalizm ve Modern Devletler Düzeni.....	220
5 L'ÉTAT C'EST MOI! [DEVLET BENİM!] MUTLAKİ DEVLET YAPILANMASININ MANTIĞI	
1. Giriş: Mutlaklığın İdealize Edilmesi.....	223
2. Mutlakiyet Tartışması: Geçiş mi Geçişsizlik mi?.....	225
1. Geleneksel, Devlet Odaklı Yorum: Rasyonel Oyuncu Olarak Devlet	226
2. Revizyonist, “Toplum Odaklı” Eleştirisi	229
3. Geleneksel Marksist Yorum: “Denkleşimci-Geçiş Yaklaşımı”	231
Ara Söz – Perry Anderson'un Kapitalizme Örtülü Geçışı	233
4. Siyasal Marksistler ve “Burjuva Yaklaşımı”nın Eleştirisi	244
3. Fransız Mutlakiyetinin Niteliği ve Gelişimi	247
1. Derebeylikten Mutlakiyete Geçiş	248
2. Mülkiyete Dayalı Krallık Olarak Mutlakçı Egemenlik.....	252
3. Devlet Mülkünün Devri Olarak Makam Satışı.....	254
4. Erken Modern Fransa'da Siyasal Kurumlar.....	261

5. <i>Legibus solutus?</i> [Yasalar üstü]	263
6. Savaşın Maliyeti ve Sonuçları.....	266
7. Eski Rejimin Askerî Yapılanması.....	271
4. Sonuç: Mutlakîyetin Modernleştirici Sınırlılıkları	278
6 ERKEN MODERN ULUSLARARASI SİYASAL İKTİSAT: MERCANTİLİZM VE DENİZ İMPARATORLUĞU İNŞASI	
1. Giriş: “Uzun On Altıncı Yüzyıl” ve Merkantilizm	285
2. Kuramsal Çerçeve: Ticaret Kapitalizmi Olarak Merkantilizm	286
3. Deniz Ticaretinin Sınıf Karakteri ve Bunun Jeopolitik Yansımaları	290
4. Merkantilizm Kapitalizmi Destekledi mi?.....	296
5. Kapalı Ticaret Yapan Devletler: Tek Tip İktisadi Sınırlar mı?	302
6. Sonuç: “Devletin Varsılığına” Karşı “Ulusun Varsılığı”	304
7 WESTPHALIA DEVLETLER DÜZENİNİN GİZEMİNİN ÇÖZÜLÜŞÜ	
1. Giriş: Jeopolitik Düzenlerin Kuruluş, İşleyiş ve Dönüşümünün Kuramlaştırılması	308
2. Westphalia Düzeninde Yapı ve Özne	314
1. Yapı: Mutlakî Devlet, Mülkiyet İlişkileri ve İktisadi Kalkınmama	314
2. Özne: Siyasal ve Jeopolitik Birikim Stratejileri.....	315
3. Westphalia Jeopolitik İlişkileri: Hanedanlığa Ait Bir İş Kolu Olarak Dış Siyaset.....	319
1. <i>Monarchia Universalis</i> : Tam Denklik mi Rütbe Sırası mı?.....	320
2. “Devletlerin” “Devletlerle” Evliliği: Hanedan Birlikleri ve Taht Savaşları.....	323
3. Uluslararası Kamu Hukuku Olarak Tahta Çıkma İlgili Hanedan Törelere	326
4. Toprak Değiş tokuşları, Prens Değiş tokuşları	330
5. Yağmacı Hanedanlık Denklemi ve Güç Dengesi	334

1. Toprak Tazminleri Niteliğiyle Hanedanlık Denkleşimi	334
2. Lehistan'ın Parçalanması Olayı: Dengeleme mi Yoksa Telafi Edici Denkleşim mi?	338
6. Westphalia Barışının Gizeminin Çözülmesi	341
1. Mülkiyet Temelli Hanedancılığa Karşı Egemenlik....	341
2. Restorasyona Karşı Modernite	343
3. Hanedanlık Ortak Güvenlik Düzenine Karşı Güç Dengesi	349
7. Sonuç: 1648'in Sonu.....	351
8 MODERN DEVLETLER DÜZENİNE DOĞRU: MUTLAKİYETTEN KAPİTALİZME ULUSLARARASI İLİŞKİLER	
1. Giriş: "Yapısal Süreksizlikten" "Karma Durum" Senaryosuna.....	354
2. İngiltere'de Derebeylikten Kapitalizme Geçiş	356
3. Muhteşem Devrim ve Modern Egemenlik	358
4. İngiltere'nin Benzersizliği: Kapitalizm, Modern Egemenlik ve Eylemli Dengeleme	364
5. Jeopolitik Bakımdan Bileşik ve Toplumsal Bakımdan İstikrarsız Kalkınma	374
SONUÇ: ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN DİYALEKTİĞİ ...	383
KAYNAKÇA	389
DİZİN	411

Giriş

1648 Söylencesi

İmparatorluk, yeni Ortaçağcılık, çok düzeyli yönetim, cumhuriyetçi barış...

Bunlar son dönemlerde uluslararası düzenin yapısında meydana gelen değişimleri anlamlandırabilmek için çağdaş Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Siyasal İktisat (USİ) denince akla ilk gelen kavramlardan ve öğretilmelerden birkaçı. Bu değişimlerin nedenleri, doğası ve boyutları, elbette bu iki bilim dalı içindeki karşıt kuramsal yaklaşımları savunanlar arasında geniş biçimde tartışılmakta. Gerçekçiler (realistler), sadece değiştirilmemiş bir anarşist devletler düzeni içindeki kutuplaşmayı etkileyecek, sırf gücün düzenin birimleri arasında dağıtılmasındaki değişikliklere dayalı bir yeni güç dengesi kurgulanmasında ısrar ederlerken, gerçekçi olmayan (*non-realist*) kamptakilerin neredeyse ağız birliğiyle dile getirdikleri yargı, geleneksel devlet egemenliğinin saldırı altında olduğudur. Modern, sınırları belirlenmiş, egemen devletin köklerinin dayandığı klasik Westphalia düzeninin yerini, sınırlar sonrası, postmodern bir küresel düzen almakta. Eski jeopolitik güvenlik mantığı, jeo-ekonomiden, çok düzeyli küresel yönetimden ya da çok oyunculu uluslararası sivil toplumdaki sonradan geliyor. Uluslararası düzenin yapısındaki köklü dönüşüm ile onun çatışma ve işbirliği kuralları gözlerimizin önüne seriliyor. Bununla birlikte, gerçekçiler ve gerçekçi

olmayanlar çağdaş dünya tarihi konjonktürünü değerlendirme konusunda ayrıştırlarken, Uİ ve USİ uzmanı biliminsanları Westphalia devletler düzenini günümüzün siyaset dünyasının yapısını değerlendirmek için bir dönüm noktası olarak anma konusunda birleşmekte.

Çağdaş baskın eğilimlerin aldığı yol ve bunların sonuçları üzerindeki belirsizlikler, Uİ camiasını kuram oluşturma açısından daha güvenilir bir kılavuz olarak tarihe başvurma yoluyla, uluslararası düzenler arasındaki ve içindeki dönüşümlerin genel özelliklerinin neler olduğunu öne çıkararak daha geniş bir soruna yönelmeye zorladı. Uluslararası ilişkilerdeki dönüşüm, bir dizi yeni soru üretti. Eğer modern egemenlik ve modern devletler sistemi çöküşteyse, bu duruma nasıl gelindi? Eğer yeni bir uluslararası düzenin eşliğindeyssek, önceki jeopolitik dönüşümlerden nasıl dersler çıkarılabilir? Eğer bu yeni düzen, devletlerarası ilişkilerin temel taşıyıcı direği olarak dışlayıcı sınırsallığı dayanak alan devlet egemenliğini baltalamakla tehdit ederse, özel bir “uluslararası” alanın varlığıyla meşrulaşan bilim dalı, bağımsız bir sosyal bilim olma niteliğini yitirir mi?

Geleneksel olarak, modern uluslararası düzenin yükselişi, Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren Westphalia Barış Antlaşmaları ile ilişkilendirilir. Amerikan siyaset bilimi ve İngiliz uluslararası ilişkilerinden Alman toplum felsefesine varana dek çatışma ve işbirliği gibi bütünüyle modern ilkeleri gözeten, egemen devletlere dayalı Avrupa düzenini Westphalia Antlaşmalarının oluşturduğu konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Modern uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak disiplinlerarası ve paradigmalarda arasında 1648 üzerinden gerçekleşen yakınsama Uİ'ye bir çeşit kuramsal yön, tematik bütünlük ve tarihsel meşruiyet kazandırmış durumda. Literatürde bir dizi, üstü kapalı kabul, bir Uİ kuşağından öteki Uİ kuşağına araştırılmadan geçip duruyor. Tarihler yanılmaz ve o tarihler ne denli geçmişse onların toplumsal içeriklerini, bağlamlarını ve önemlerini ortaya koymaya isteklilik de o denli az olur. Dönemlendirme ise hiç de öyle masum bir çalışma; yalnızca

belirleyicilerin tarihin bölümlere ayrılmamış akışına yerleştirilivereceği pedagojik ve bulgusal bir araç değildir. Uı kuralarını, uluslararası düzenlerin sürekliliğini ve süreksizliğini kuramlaştıracak ölçütlerin yeterliliğini de göz önünde bulunduracak biçimde içine alarak belli dönemlerin ve jeopolitik düzenlerin kimliği ve süresi konusunda varsayımlar içerir. Buna bağlı olarak 1648'in modernliği üzerindeki ortak görüş, Westphalia düzeninin etkisini on yedinci yüzyılın ortasından günümüze kadar sürdürüğüne ilişkin bir iddiayı da örtülü olarak içerir. Az sayıda Uı uzmanı bilimsani on yedinci yüzyıl Avrupa siyasetinin doğrudan yirminci yüzyıl uluslararası siyasetiyle karşılaştırılabileceğini öne sürebilirken çoğu, jeopolitik düzenin temel ilkelerinin son 340 yılda değişmediğı ve olsa olsa son 10-20 yılda belki biraz tartışılır duruma geldiğı konusunda görüş birliğine sahip.¹

Gerçekçiler, İngiliz ekölü üyeleri ve yapılandırmacılar tarafından paylaşılan geleneksel görüşe göre Westphalia Antlaşmaları, uluslararası ilişkiler tarihi açısından kesin bir dönüm noktasıdır. 1648 sonrasında modern egemen devletlerarasındaki resmiyet kazanan ilişkiler, türdeş olmayan feodal oyuncular arasındaki, imparatorluk ve kilisenin hiyerarşik talepleriyle belirlenen çapraşık ilişkilerin yerini almaya başlar. Dışlayıcı egemenliğin şiddet araçlarının sınırlar içinde tekelleşmesi yoluyla tek elde toplanması, hükümdarların ordu, diplomasi ve antlaşmalar yapma gibi dış siyaset araçları üstünde üstün denetim kurmasını sağlamaya yaradı. On yedinci yüzyılın ortasına doğru artık rakip güç odaklarının dışlanması karşılıklı olarak benimsenmesine dayanan uluslararası hukuka yalnızca bu ayrıcalıkları elinde bulundurabilen hükümdarlar taraf olabiliirdi. Çoklu egemenlerin şiddet araçlarını ele geçirmesi ve bununla ilişkili olarak bağı sınırsallığın kurulmasıyla birlikte siyaset sahası, iç siyasal hiyerarşi ve dış jeopolitik anarşi temelinde, iç siyaset-dış siya-

1. Daha doğru bir terim bulunmadığından, siyasal gücün kamusal taşıyıcıları arasındaki ilişki için genelleyci olarak jeopolitik terimini kullanıyorum. Savaşlar arası Alman jeopolitik geleneğinin özel anlamı için bkz. Teschke 2001.

1

Modern Devletler Düzeninin Kökenleri ve Evrimi:

Uluslararası İlişkiler Kuramındaki Tartışma

1. Giriş: Yapıdan Tarihe

Uİ kuramına yeniden tarihsel bir boyut katma girişimlerinin çoğu, hâlâ yeni-gerçekçiliğin yöntembilimsel ölçütleri içine sıkışıp kalmış ve onun tuhaf söyleminin izlerini taşıyor durumda. Öncelikle kuramsal kapanıklığının özgöndergeci [*self-referential*] mantığını eleştirerek yeni-gerçekçiliğin tarih dışı özünü göstermekle işe başlayacağım. Daha sonra ise Uİ kuramlarını tarihselleştirmenin sıradaki entelektüel yörüngesinin en belirleyici özelliğinin, nasıl yeni-gerçekçiliğin kavramsal kısıtlayıcı eleştirilerinden art arda kuramsal kurtulma olduğunu göstermeye çalışacağım. Uİ'nin temel kuramına duyulan aydın bağlılığı ile açıklayıcı güç arasındaki ters ilişki, Robert Gilpin'in gerçekçiliği tarihselleştirmesi, Stephen Krasner'in Westphalia Barış Antlaşmalarını yeniden okuması, John Gerard Ruggie'nin yapılandırmacılığı tarihselleştirmesi, Hendrik Spruyt'un yeni-evrimci tarihsel sosyolojisi ve Justin Rosenberg'in Marksist görüşleri ile örneklendirilmiştir. Çağdaş Uİ kuramı içerisinde daha geniş bir kolun temsilcileri olan ilk dört yazar ya gerçekçi/yeni-gerçekçi geleneğe bağlıdır ya da onunla mücadele halindedir. Gilpin, bir toplumsal eylem için rasyonel seçim kuramını çalışmasının içine katarak gerçekçiliğin zenginliğini yeniden doğrulama ve özü gereği düzen temelli bir çerçeveye dönüştürme arayışındayken,

Stephen Krasner Westphalia düzenini kuramlaştırmaya direnen bir dizi tarihsel kaza olarak ortadan kaldırır. Böylelikle gerçekçiliği anlamlı biricik Uİ kuramı olarak geri getirir. Ruggie, toplumsal yapılandırmacılığa doğru kademeli bir geçiş yapmaya girişirken, Spruyt ise başından beri yeni-gerçekçilik sonrası bir yapılandırmacı çerçeveyi benimsemiş durumdadır. Entelektüel soydaşlık, Justin Rosenberg'in gerçekçiliğin açıklayıcı yararlılığına ve ideolojik yordakçılığına doğrudan bir saldırı olan güçlü Marksist yaklaşımı ile son bulur. Somut tarihsel sorularla karşı karşıya kalan Uİ kuramı yöntembilimsel duruşunu çeşitlendirmek ve genişletmek durumunda kalır.

Bu dizisel yeniden konumlandırma sürecini eleştirel bir bakışla derinlemesine bir daha inceleyerek Uİ kuramı sahasının nasıl yapıyı üstün tutan, dar tanımlanmış bir olguculuktan (pozitivizm) daha geniş toplumsal ve en sonunda genel kapsamlı tarihsel süreçlerin eleştirel kuramına geçtiğini göreceğiz. Süreç içerisinde akademik Uİ, çağdaş sosyal bilimle yeniden bağlanarak derin ve kapsamlı bir yöntembilimsel özdeğerlendirmeden geçti. Ne var ki bu yeniden yapılanma kuramsal ve ampirik sorunlara tosladı. Uİ'deki tarihsel dönüş, yeni-gerçekçiliğin olgucu mutlak doğrularını bir yana kaldırırken, karşılaştırmalı yaklaşımı sistematik bir incelemeyle birleştirip düzen dönüşümlerine evirecek hiçbir uzun erimli ve geniş kapsamlı inandırıcı görüş ortaya atılamadı.

Peki ama "İngiliz ekolü" ile ilişkilendirilen onca "uluslararası toplum" literatürü dururken, tarih niçin çağdaş Uİ kuramından arındırıldı? Neden Uİ kuramı, yeni-gerçekçiliğin entelektüel hegemonyasının gölgesinde, tarihsiz bir bilim dalına dönüştü?

2. Yapısal Yeni-Gerçekçilik

Kenneth Waltz: Uzun Ömürlü Bir Yapı Olarak Tarih

Kenneth Waltz, klasik gerçekçiliğin bilimsellik öncesi ahlakçı önermelerinden kesin bir biçimde ayrılma konusun-

da uluslararası siyasetin mutlak sınırlarını, anarşinin her şeyin önüne geçen gereklerine, yani uluslararası düzenin temel yapısal ilkesine koyar. Bu yaklaşıma göre, düzenin niteliksel dönüşümleri büzüşerek iki yapısal ilke arasında bir nöbetleşmeye döner: anarşi ve hiyerarşi (Waltz 1979: 114-116). Bunda, tarihi iki başlıkta kapsamanın kuşkulu avantajı vardır. Devletler düzeni, işlevsel bakımdan ayrılaşmamış bir oyuncu çeşitliliğinden oluştuğu sürece anarşi alır başını gider; imparatorluklar ve diğer merkezî yetke biçimleri görülmeye başlar başlamaz, hiyerarşi hükmünü kurar. Her ne kadar Waltz, birimleri arasında güç dağılımındaki değişikliklere bağlı olarak düzen içinde nöbetleşmeyi hesaba katsa da bunlar ancak ve ancak çok kutupluluktan iki kutupluluğa geçiş durumunda geçerli olan, derin anarşi mantığına dokunmayan durumlardır. Böylesi bir hayatta kalma düzeninde birimler, kendilerini kurtarma ve gücü azami düzeylere çıkarma ilkelerine uygun hareket etmeye zorlanacaktır. Güç dengelemesi ve ittifaklar kurma, istikrar, güvenlik ve düzeni beraberinde getirir.¹ Güçlü davranış düzenlilikleri, anarşinin her şeyin önüne geçen mantığından çıkarılır. Dengeleme –ardıncılık değil– devletler arasındaki belirgin güç asimetrisi bulunduğu durumlarda ortaya çıkar. Waltz'ın yapısalcı modeli her ne kadar –anarşinin kendisinin kalıcılığı istisna olmak üzere– güç yeterliliklerindeki çeşitliliklerin iç nedenlerini kabul ediyor olsa da kestirimci ve geçmişe dönük, yani tarihsel bakımdan açıklayıcı, yeterlilikleri yönüyle, bütünüyle belirsizliklerle doludur. Neden bir oyuncu belli bir durumda bağlılık kurma yönünde karar kılarken diğerinin savaşa girişti-

1. Waltz'ın düzenler kuramı, elbette, serbest pazar koşulları altındaki bir rasyonel seçim mikro-iktisat kuramıdır. Her ne kadar hem klasik siyaset iktisadının hem de yeni-gerçekçiliğin liberal düşünce geleneklerinde kökleri varsa da, uyum nitelikli denge, bütün ulus-devletlerin, tıpkı bütün şirketler gibi “dinamik uyarlanma” süreçlerinde yok olabileceği yönündeki yerleşik varsayımlar üstüne çalışır. Ve gerçekten de Waltz, üst düzey güvenliğin iki kutuplu koşullarda (bu kitabın baskıya hazırlanmış sırada, Pangołosvarı bir ışık saçarak ABD-Sovyet ilişkilerinin çifte tekeli [*duopolistik*] durumuyla şaşırtıcı biçimde denk düşen bir tarihsel konjonktür) elde edilebileceği sonucuna ulaşır.

ğini açıklayabilme de “dış kaynaklı değişkenler”e bağlıdır (Waltz 1988: 620). Her iki uç olasılık (ve orta yol çözümlerin sonsuzluğu) da denkleşimin dizgesel ereği, güç dengesi ile korunduğu sürece örtülü kalır. Düzenin varlığını sürdürmesi, onu oluşturan birimlerin herhangi birinin varlığını sürdürmesini geçersiz kılar.

Tarih, bu önermeler doğrultusunda bir sorunsuzluğa dönüşür. Anarşi nedensel olarak büzüşerek fazla hoşgörülü bir amaç durumuna gelir; hiyerarşi, Uİ kuramı gereksinimini gölgede bırakır ve birimler düzeyindeki amaç çeşitlilikleri, gözlenebilir sonuç olasılıklarını içermez olur. Sözün özü, Waltz diyor ki, “Anarşinin mantığı onun içeriğiyle başkalaşmaz (...). Anarşi mantığı, düzenin kabilelerden mi, uluslardan mı, pazar tekelsi (oligopolistik) şirketlerden mi, yoksa sokak çetelerinden mi oluştuğuna göre kendini ayarlar,” (Waltz 1990: 37). Anarşiye dayalı uzun soluklu bir yapı olarak tarihin durumu, yerine oturmuş gibi.

Waltz’ın öne sürdüğü görüşün iç tutarlılığı su götürmez görünüyor. Eleştirinin önu, Waltz’ın ele aldığı kuram oluşturma biçimi tanımını ile stratejik biçimde alınmış: “Kuramlar, onların neyi açıklama iddiasında olduklarına göre değerlendirilmelidir” (Waltz 1979: 118). Bu bağışıklık kazandırma stratejisinin sonucu, yeni-gerçekçiliğin açıklayıcı ereğinin alanının içine girmeyen sorunlara parmak basacak soruların dışlanarak geçersizleştirilmesidir (Halliday ve Rosenberg 1998: 379). Böylelikle eleştiri, daha en başta kuram-ötesi düzeye yönelmek durumunda kalır. Waltzcı kuram kulesini açacak olan anahtar, yeni-gerçekçiliğin *a priori* meşru Uİ kuramı tanımını üstüne kurulu olan, simyasal, özgöndergeci, kendi kendine yeterli, bilgi kuramcı doğasının sorgulanmasında yatmaktadır. Waltz, kendisi için biçilmiş kaftan olan araştırma sahasını (uluslararası düzen) insan eylemlerinin diğer bütün alanlarından ayırarak belirliyor, bir genel kapsamlı *explanans* (anarşi) ortaya atıyor, uluslararası siyaseti bunun zorlamalarından çıkarıyor ve bütün diğer yaklaşımları kendisinin “bi-

limsel” Uİ tanımına uymadıkları için suçluyor.¹ Yeni-gerçekçiliğin bilimsel niteliğini oluşturan ölçütler insani yeteneklerin (bilinçlilik, seçimler yapma, ilkeler) devre dışı bırakılması ve her türlü değişken sonuç olasılığının olumsuzlanmasıdır. Bu temelde, Waltz’ın sıkça atıfta bulunulan, “uluslararası siyasetin kalıcı karakteri, uluslararası yaşamın niteliğinin binyıllar boyunca çarpıcı biçimde aynı kalmasından sorumludur,” (Waltz 1986: 53) yorumu, tarihsel gözlemin sonucu olmaktan çok, tarihsel kanıtlarla dayatılan, ama denetlenmeyen, bir savın sonucu olarak görünüyor. İnsan davranışının, bir rasyonel seçim sorununu dayatarak, düzenin anarşiye dayalı mantığından çıkarıldığı göz önüne alındığında uyumsuzluk yeni-gerçekçiliği haksız çıkarmıyor; [İnsan davranışı] daha çok düzen dışı, akıldışı ve bu nedenle de kuram üstü davranış olarak damgalanıyor.² Düzen, sapmaları cezalandırıyor ama sapma, kuramı cezalandırmıyor. Bu da, elbette, bilimsel mantık ve geçerlilik protokollerini tersyüz ediyor. “Davranış sapmaları”, Waltz’ı yeni-gerçekçiliği “akıldışı” ama amaca uygun davranışları içine alacak biçimde yeniden formüleştirmeye yöneltmiyor; daha çok, geçerliliğine dokunmayarak, [yeni-gerçekçiliğin] kapsamı dışında kalıyor. Onun savlarını kaç deneysel vaka olursa olsun asla çürütemez ya da geçerli kılamaz; öne sürülen bütün görüş döngüsel, özgöndergeci ve kendini doğrulamaya yöneliktir. Uluslararası siyaset nesneleştirilmiş, tarih dondurulmuş, kuram somutlaştırılmıştır: *mors immortalis* [ölümsüz ölüm!]³

Yeni-gerçekçiliğin temel yanılması, (tüm dünyayı yönetecek bir idare yokluğunda) anarşiyi tarihsel kalıcılığı olan

1. Yeni-gerçekçilik bir *bilim* oluştururken, aynı sorulara değinen diğer kuramlar, *felsefe* ya da *tarihsel yorum* diye değerden düşürülüyor (Halliday and Rosenberg 1998: 381-382 ve 386).

2. Mearsheimer, yapısal gerçekçilikle uyuşmayan devlet davranışının “aptalca” ve bununla birlikte kuramsal “sapma” olduğunu belirttiğinde aynı kanıtları ve geçerliliği tersyüz etme suçunu işliyor (Mearsheimer 2001: 10-12).

3. Marx, “üretici güçlerdeki büyümede, toplumsal ilişkilerdeki yıkımda, düşüncelerdeki biçimlenmede süregelen bir devinin var; biricik durağan şey, –*mors immortalis*– devininin soyutlanması” diyerek taş atıyor (Marx 1976d: 166).

Bazen belli bir alanda ortaya atılan bir görüş baskın hale gelir, zaman içinde neredeyse tartışılmaz nitelik kazanır, sonraki kuşakların da eleştirel bir bakış getirmemesi sonucunda yegâne gerçeğe dönüşür. Uluslararası ilişkiler düşünüldüğünde, 1648 tarihi ve bu tarihin çağrıştırdığı Westphalia Barışı böyle bir özelliğe sahiptir: Ulus-devletin tanımlanması, Ortaçağ'dan modern zamanlara geçiş, modern anlamıyla uluslararası ilişkilerin oluşumu vb. çok uzun yıllar boyunca hep bu ikisiyle ilişkilendirilmiştir.

Genç kuşak kuramcılardan Benno Teschke bu yaygın kabule Charles Tilly'nin tabiriyle "sosyolojinin tarihle karşılaştığı" yerden, tarihsel sosyoloji penceresinden eleştirel bir yaklaşım, radikal bir itiraz getiriyor. Teschke'ye göre, yaşananlar bir yandan tek bir tarihe, tek bir olguya sığdırılamayacak kadar büyük ölçekli, uzun soluklu, kademeli bir dönüşümün safhaları; diğer yandan, "büyük adamların" imza attıkları antlaşmaların çok ötesinde mülkiyet ilişkileri, sınıf yapısı, iktisadi cephe, toplumsal doku, jeopolitik gibi etkenleri içeren karmaşık, çok boyutlu bir sürecin sonucu.

Teschke'nin getirdiği perspektifin, açmaya çalıştığı tartışmanın, uluslararası ilişkiler alanındaki kimi dominant paradigmalara girdiği hesaplaşmanın, bu arada kaleme aldığı konuya ilişkin literatür değerlendirmesinin ilgiye değer olduğu aşikâr.

Kapak resmi: Gerard ter Borch

#canyayinlari.com ♥ twitter.com/canyayinlari f facebook.com/canyayinevi

ISBN: 978-976-07-3530-1

9 789750 735301